BRITISK ØSTAFRIKA
UGANDA — TANGANYIKA — KENYA

AF OLE KARUP PEDERSEN

Britisk Østafrika var oprindelig navnet på et engelsk protektorat af et omfang, der næsten svarer til vore dages Kenya. I dag bruges det som fællesbetegnelse for det store område fra Sudan i nord til Mozambik i syd, fra Det indiske ocean til Belgisk Congo.

Geografisk udgør det godt 1,7 millioner km² store område en særpæget del af Afrika. Den østafrikanske Rift-dal, der udspringer ved Det røde hav og fortsætter gennem Mozambik ud til Afrikas østkyst, løber gennem området fra nord til syd. Lidt nord for Nyasasøen støder den vestlige Rift-dal til, der begynder nord for Albert-søen. Karakteristisk for området er mod vest de mange store søer og på begge sider af Rift-dalen højlandet, hvor nogle af Afrikas højeste bjerge som Kilmanjaro og Kenyabjerget er beliggende. Ud mod Det indiske ocean falder bjergene, således at kyststrækningen både i Kenya og Tanganyika er tør og kun lidet frugtbar, i det hele uegnet til opdyrkning og europæisk bosættelse.

Umiddelbart efter 1. verdenskrig opstod den tanke at slå landene i dette område sammen under ikke blot samme betegnelse, men også fælles centralstyre. Der har i årenes løb været nedsat adskillige kommissioner for at overveje, hvordan denne tanke kunne gøres til virkelighed. I dag forekommer det mindre sandsynligt end nogensinde, at tanken skal få praktiske følger, men i officielt engelsk sprogbrug er betegnelsen Britisk Østafrika nu fastslået og så anvendt, at det forekommer naturligt trods alle forskelle at behandle de tre forskellige lande i området under ét.

UGANDA

Med sine 243.410 km² (søerne medregnet) er Uganda det mindste af de tre lande i Britisk Østafrika. Det kom i engelsk besiddelse, efter at Det Britiske Østafrikanske Kompagni i en årrække havde drevet handel i landet med særlig kongelig tilladelse i slutningen af forrige århundrede. 1902 blev det erklæret for et protektorat under England, og denne status har det formelt stadig.

I modsætning til de to andre lande i området har der i Uganda lige fra protektoratets oprettelse været hævdet et betydeligt afrikansk selvstyre. Det drejer sig om styret i den ene af Ugandas 4 provinser, Buganda, hvis *Kabaka* (konge) både har formået at fastholde sin autoritet over for de indfødte og få englænderne til at anerkende sine særlige rettigheder som regerende konge over provinsen. Sammen med sit råd af høvdinge, *Det store Lukiko,* har Kabakaen af Buganda formået at videreføre regeringsførelsen efter de samme linier, som hans forgængere gennem århundreder forud for englændernes ankomst til landet. Kabakaens styre i Buganda er et ret enestående eksempel på en indfødt afrikansk autoritet og et indfødt centralstyre, der har overlevet til vore dage, og englænderne har med glæde grebet denne mulighed for at kunne overlade en lang række administrative pligter til et effektivt afrikansk styre. På den anden side har dette overleverede styre fra Afrikas fortid skabt store problemer i den nyeste tid, idet det måtte komme til at stå som et bevarende og i flere tilfælde reaktionært element over for de nye bevægelser, der især efter 2. verdenskrig vandt tilslutning blandt afrikanerne.

Ugandas befolkning er kun i ringe grad præget af europæisk indvandring. Den samlede befolkning anslås i dag til ialt 5,7 millioner. Af disse udgør europæerne kun 9.000, mens der findes en asiatisk befolkningsgruppe på ialt 57.000 og en arabisk gruppe på kun 2.000. Befolkningssammensætningen har derfor ikke givet anledning til større racemæssige forviklinger.

Den ringe europæiske indvandring har også betydet, at så godt som ingen jordområder i Uganda er blevet erklæret for hørende under den engelske krone og dermed forbeholdt europæere. Ugandas befolkning ejer i udstrakt grad deres jord selv og dyrker den selv, men har i årenes løb modtaget værdifuld hjælp og vejledning fra engelske landbrugseksperter.

Nogle vanskeligheder har den asiatiske befolkningsgruppe givet anledning til. Asiaterne er for en stor del blevet indkaldt til landet af englænderne, der ønskede dem som en mere værdifuld og højere udviklet arbejdskraft f. eks. til anlæg af jernbaner. Allerede før englændernes ankomst fandtes der dog asiatere i landet, der var kommet dertil i kraft af tidligere århundreders betydelige handelsforbindelser over Det indiske ocean. I kraft af deres dygtighed og højere kulturstade har asiaterne haft muligheder for at gøre sig stærkt gældende inden for handel og håndværk. Efterhånden som afrikanerne på grund af deres bedre uddannelsesmuligheder har fået lyst og evne til at deltage i disse erhvervsgrene, har de i nogen grad følt sig udelukket af asiaterne. Særlig grelt følte det for afrikanerne, at det var asiater, der drev de mange bomuldsværker, der opstod med den øgede dyrkning af denne plante. På disse værker foregår egreneringen af bomulden, d. v. s. adskillelsen af frø og fibre, og når afrikanerne selv dyrkede bomulden, ønskede de også at forarbejde den til udførsel. Først efter

2. verdenskrig er det lykkedes afrikanerne at overtage en række af disse bomuldsværker, men flertallet ejes dog stadig af asiater. Overtagelsen skete med støtte fra Ugandas regering og ved oprettelsen af andelsselskaber blandt de bomuldsdyrkende afrikanere. På samme måde har regeringen på andre områder støttet afrikansk virksomhed og bevidst forsøgt at trænge den asiatiske gruppe tilbage. Modviljen mod asiaterne har i de sidste år givet sig mere håndgribelige udslag i form af overfald og ødelæggelse af værdier tilhørende asiater.

Landets økonomi er hovedsagelig præget af landbruget. Som i andre afrikanske lande har landbrugets rolle gennem lange tider først og fremmest været den at holde liv i landets indbyggere. At producere med salg for øje – især salg til andre lande – lå afrikanerne fjernt, da englænderne kom til landet. Men også her er det med tiden lykkedes at bringe de indfødte ind i verdensøkonomien og få dem til at fatte pengeøkonomiens betydning.

Bomuldsplanten har længe været dyrket i Uganda, men først da englænderne bragte bedre sorter til landet og samtidig lærte de indfødte at dyrke planten mere effektivt, kom der gang i bomuldsproduktionen med udførsel for øje. I 1906 udførte Uganda for første gang et parti bomuld på ialt 600 baller, i 1938 nåede eksporten op på 418.000 baller, og i 1952 oversteg Ugandas bomuldsudførsel Sudans, men nåede ikke helt op på højde med Ægyptens. I løbet af 50 år er Uganda blevet én af verdens betydende bomuldsproducenter. Dette i forbindelse med dyrkningen af andre planter til udførsel – især kaffe– har ikke kunnet undgå at påvirke landets befolkning i betydelig grad.

Påvirkningen har været så meget desto større som produktionen næsten udelukkende forestås af afrikanerne selv, efter at de er blevet hjulpet i gang af europæiske eksperter. Dette anses af mange Afrika-kendere som et af de mest opmuntrende træk i Britisk Østafrika – og det øvrige Sorte Afrika med – idet det viser, at den indfødte befolkning er i stand til at omstille sig til nye dyrkningsmåder og indgå i et almindeligt europæisk økonomisk mønster. Man kan altså få afrikanere til at dyrke mere, end de selv behøver til livets opretholdelse, når de blot vejledes og klart indser fordelen ved de nye dyrkningsmetoder.

Tallene viser klart udviklingen i Ugandas eksport, og den altovervejende rolle landbrugsvarerne hele tiden har spillet. Nedgangen i 1953 er et resultat af den almindelige økonomiske svage depression for råvarer på dette tidspunkt og er blevet efterfulgt af en senere opgang. Som i de andre østafrikanske lande har eksportfremgangen været særlig kraftig i løbet af og efter 2. verdenskrig, hvor efterspørgslen efter råvarerne fra disse områder er steget særlig stærkt. Naturligvis spillede bomulden tidligere den største rolle i den ikke-mineralske eksport, men dens andel har været dalende,

Tabel 1. Ugandas export (værdien i millioner engelske pund).

	Samlet export	Ikke mineralsk export	%	Mineralsk export	%
1907.....	0,1	0,1	100	0	0
1928.....	3.4	3.4	100	0	0
1931.....	2.0	2.0	100	0	0
1938.....	4.7	4.5	95	0.2	5
1946.....	9.6	9.5	99	0.1	1
1952.....	47.2	47.0	99	0.2	0.4
1953.....	33.4	33.2	99	0.2	0.5
1957.....	45.0	43.4	98	1.6	2

Tallene for årene 1907–1953 er taget fra East Africa Royal Commission 1953–1955 Report, London 1955, mens tallene fra 1957 er hentet fra United Nations Statistical Yearbook, 10, 1958.

efterhånden som kaffedyrkningen og -udførslen er steget. Mens bomulden i 1938 tegnede sig for 73 % af denne eksportgruppe, og i 1952 for 63 % er den i 1953 faldet til 50 % og i 1957 til 38 %. Modsat er kaffens andel af den ikke-mineralske eksport steget fra 7 % i 1938 til 26 % i 1952 og 35 % i 1953 for i 1957 at udgøre 45 %. Den ringe mineralske udførsel betyder ikke nødvendigvis, at der ikke findes mineraler af værdi i Uganda. Endnu er store dele af landets undergrund ikke undersøgt – og mineralrigdommene i det nærliggende Ruanda-Urundi har fremkaldt en del gisninger om mineralforekomster i Uganda. Disse muligheder er dog endnu ikke blevet undersøgt.

Den politiske situation i Uganda har siden 2. verdenskrig været præget af en voksende modsætning mellem Buganda-provinsens gammel-afrikanske synspunkter og den fremspirende demokratiske frihedsbevægelse i det øvrige land. Det har således ikke været forholdet hvid-sort og heller ikke forholdet mellem protektoratet og England, men – bortset fra modsætningen mellem afrikanere og asiater – udelukkende indre modsætninger mellem den indfødte befolknings forskellige grupper, der har skabt forviklinger og vanskeligheder.

Straks efter 2. verdenskrigs afslutning overvejede englænderne indførelsen af et mere konstitutionelt styre i Uganda. Disse planer, der blandt andet gik ud på at give hele den indfødte befolkning valgret til det lovgivende råd, stødte på kraftig modstand fra Kabakaens side. Han og hans tilhængere blandt høvdingene i Buganda ønskede ikke en demokratisk styreform indført, der før eller senere måtte svække deres egen autoritet. I Ugandas øvrige 3 provinser findes ingen organer svarende til Kabakaen og Det store Lukiko, og den politisk aktive del af den indfødte befolkning nærer ingen respekt for de nedarvede traditioner, men er under stærk påvirkning af den almindelige demokratiske udvikling i det øvrige Afrika.

I sin modstand mod englændernes planer gik Kabakaen så vidt, at han – støttet af sit Lukiko – begyndte at udtale sig om mulighederne af, at

Buganda udtrådte af Uganda og dannede en egen, helt selvstændig stat. Kunne man ikke få englænderne og de øvrige afrikanere til at indse, at landet skulle styres af dets »bedste mænd« – d. v. s. høvdingene – måtte man for sit eget vedkommende holde sig væk fra den stat, der var ved at blive dannet. Under henvisning til indgåede aftaler fra århundredskiftet bestred England Bugandas ret til at udtræde af protektoratet. I 1953 blev spændingen mellem Kabakaen og englænderne så stor, at Kabakaen blev forvist fra Buganda. Forvisningen varede indtil 1955 og i løbet af de to år viste det sig, i hvilket omfang Kabakaens autoritet stadig var en virkelighed for den indfødte befolkning i Buganda. På mange forskellige måder viste den sin sympati over for den forviste Kabaka, der ved sin hjemkomst havde styrket sin stilling i provinsen.

Medvirkende til Kabakaens modstand mod englændernes nye planer kan også have været de samtidige projekter om skabelsen af en virkelig Østafrikansk union. Bugandas Lukiko, der består af nogle af de mest politisk erfarne indfødte, har måske i højere grad end afrikanerne i de øvrige provinser indset muligheden for en udvikling i lighed med den, der er sket i Den centralafrikanske union eller Den sydafrikanske, hvor de hvide bosiddende er blevet politisk dominerende. I Uganda selv kunne de hvide aldrig blive noget problem – men i en Østafrikansk union, hvor Kenyas langt større hvide befolkningsgruppe ville komme med, kunne man befrygte større europæisk indflydelse også i unionens andre lande.

Forud for Kabakaens tilbagevenden i 1955 var gået langvarige forhandlinger mellem repræsentanter fra Bugandas Lukiko, afrikanerne fra de øvrige provinser og englænderne. Forhandlingerne afsluttedes med aftalerne ved konferencen i Namirombe. Disse aftaler har stadig gyldighed, og ifølge dem skal Ugandas lovgivende råd bestå af ialt 60 medlemmer. 30 vælges af regeringen – 30 ved direkte valg af befolkningen i hele landet. Der er sikret de forskellige racegrupper en forholdsvis repræsentation – 30 afrikanere sidder sammen med 21 europæere og 9 asiater. Gennem særlige bestemmelser er der sikret Buganda indflydelse på valget af en fjerdedel af de valgte afrikanske repræsentanter. De givne garantier hindrer dog ikke, at Ugandas øvrige tre provinser i det lange løb vil være i stand til at reducere Bugandas Kabaka-indflydelse i det politiske liv.

I 1956 gav England løfte om gennemførelse af almindelig valgret i 1961, men i 1959 vedtog Ugandas forfatningskommission – under protest fra Bugandas repræsentanter – at den almindelige og lige valgret skulle indføres allerede i 1960. Det første valg efter de nye regler blev fastsat til efteråret 1960. Samtidig indeholder kommissionens forslag bestemmelser, der skal sikre et udvidet lokalt selvstyre.

Om disse bestemmelser vil tilfredsstille Bugandas særlige ønsker, vil tiden vise. Det forekommer sandsynligt, at modsætningen mellem afrika-

nerne ikke vil blive mindre efter valgene. Det traditionsrige, effektive og meget konservative styre i Buganda vil næppe godvilligt bøje sig for de nye ideer blandt de afrikanske folkeledere, der møder med krav om lighed for alle afrikanere. Efter valgene vil disse ledere formentlig være i stand til at danne regering, og det er ikke uden bekymring, man imødeser den dag, hvor England fuldstændig trækker sig tilbage fra Uganda. London-regeringen har hidtil kunnet optræde som mægler og i kritiske situationer som beskytter af mindretallenes interesser. Gennemføres nu det rent afrikanske styre, som England har forpligtet sig til, kan de indre modsætninger i landet frygtes at ville slå ud i lys lue.

TANGANYIKA

Det største land i Britisk Østafrika – med 937.061 km² – er Tanganyika. Indtil 1. verdenskrig var det en tysk koloni, men blev erobret af englænderne og efter krigen overladt England som mandat under Folkeforbundet. I lighed med andre mandatområder blev det i 1946 langt ind under FNs formynderråd.

Først med besiddelsen af dette land kunne England siges at indehave hele Østafrika, og det var da også herefter, at planerne om skabelsen af en Britisk Østafrikansk enhed opstod. På den anden side har Tanganyikas særlige stilling som mandatområde for mange været en alvorlig hindring for gennemførelsen af disse planer.

Befolkningens sammensætning minder i mangt og meget om Ugandas. Af landets ialt 8,75 millioner indbyggere er kun 20.598 europæere, 76.536 asiater, mens hele resten er indfødte afrikanere. Racemodsætninger har ikke spillet nogen væsentlig rolle i Tanganyika. Udviklingen mod selvstændighed og afrikansk selvstyre, der er foregået støt siden 2. verdenskrig, har fundet sted under betydeligt roligere former end i det nordlige naboland, Kenya, og også uden de indre afrikanske modsætninger, der kendes

Tabel 2. Tanganyikas export (værdien i millioner engelske pund).

	Samlet export	Ikke mineralsk export	%	Mineralsk export	%
1907.....	0.6	0.6	100	0	0
1928.....	3.9	3.9	100	0	0
1931.....	1.6	1.6	100	0	0
1938.....	3.7	3.1	83	0.6	17
1946.....	8.8	7.4	83	1.4	17
1952.....	47.0	41.0	87	6.0	13
1953.....	34.5	30.9	90	3.6	10
1957.....	35.3	30.9	88	4.4	12

Tallene for årene 1907–1953 er taget fra East Africa Royal Commission 1953–1955 Report, London 1955, mens tallene for 1957 er hentet fra United Nations Statistical Yearbook, 10, 1958; kun tallene for den specificerede udførsel er medtaget, den samlede udførsel ligger ca. 4 millioner højere end anført.

fra Uganda, idet der ikke i Tanganyika findes noget effektivt afrikansk styre som i Buganda.

Økonomisk har udviklingen været som i det øvrige Afrika. Fra en udpræget hjemmeproduktion, der udelukkende tilsigtede at sikre eksistensen for landets egen befolkning, har landet i stigende omfang efter 2. verdenskrig påbegyndt en eksport af sine landbrugsprodukter.

Bortset fra slutningen af 30erne og umiddelbart efter 2. verdenskrig har den mineralske udførsel spillet en forholdsvis ubetydelig rolle. Den ikke-mineralske eksport domineres af hamp, kaffe og bomuld. Disse produkter dyrkes hovedsagelig på store bedrifter af europæere, mens de fleste indfødte endnu ikke synes at have indstillet sig på de nye dyrkningsformer, som disse planter kræver. Den mineralske udførsel består især af guld og diamanter, der forekommer flere steder i landet. I 1952–54 var den gennemsnitlige værdi af diamantudførslen på ca. 3 millioner engelske pund. Desuden findes en række blyminer. Landets undergrund er endnu kun sparsomt undersøgt, så der er muligheder for, at der kan dukke endnu betydeligere mineralforekomster op.

Landet har i en ejendommelig grad indbudt til forsøg med nye produkter. Mest kendt er den i sin tid meget omtalte jordnødde-plan. Selskabet British Overseas Food Corporation planlagde i 1946 en produktion på 56.000 tons jordnødder i 1948, der i 1951 skulle nå op på over 600.000 tons. Det var manglen på spiseolier under 2. verdenskrig, der havde inspireret selskabet til denne plan, der fik støtte fra den engelske regering. Produktionen nåede aldrig op over 10.000 tons om året, og da planen blev opgivet i 1952 var der tabt ca. 35 millioner engelske pund. Årsagerne til fiaskoen synes at have været en alt for optimistisk vurdering af, hvad man ved mekaniserede dyrkningsmetoder kunne udrette under de herskende vilkår. De forberedende jordbundsundersøgelser synes heller ikke at have været tilstrækkeligt grundige.

Landets stilling som mandat har medført, at England har følt visse forpligtelser til at foretage eksperimenter som det ovenfor anførte til ophjælpning af landets økonomi. Og ikke alle har haft samme sørgelige skæbne. Endvidere har det betydet, at kun meget lidt, knap 1 % af landets jord er blevet beslaglagt og reserveret europæisk bosættelse, ligesom der ikke er blevet direkte opfordret til europæisk indvandring i landet.

Langt den overvejende del af den indfødte befolkning ernærer sig ved landbrug, men ligesom andre steder i Afrika har der gennem de sidste år været en vandring fra land til by. De indfødte drages mod byernes småindustrier og forretninger med deres højere lønninger. I hovedstaden *Dar es Salaam,* der ialt har godt 128.000 indbyggere, er de 93.000 afrikanere, 5.000 europæere og resten asiater.

Som nævnt har den politiske udvikling i Tanganyika været roligere end

i de andre østafrikanske lande. Ved en forfatningsændring i 1945 blev der åbnet adgang for direkte afrikansk repræsentation i den valgte del af det lovgivende råd. Allerede i 1952 udtalte en kommission, der skulle undersøge landets forfatningsforhold, at valgene til rådet burde foregå på grundlag af en fælles valgliste, hvilket i virkeligheden ville give et rent afrikansk styre. Forfatningen af 1955 fulgte ikke helt denne henstilling, men antallet af afrikanske repræsentanter bragtes på højde med de andre racegruppers, idet der nu vælges 10 fra hver gruppe. Allerede siden 1948 har afrikanere deltaget i regeringsarbejdet.

Det er på denne baggrund, at den engelsk-uddannede indfødte leder *Julius Nyere* i 1955 skabte den afrikanske nationalistbevægelse i Tanganyika. Hans ledelse har været yderst moderat både i forholdet til de andre racegrupper og den engelske regering. Da en formynderskabsrådskommission under FN i 1954 fremkom med en temmelig skarp kritik af Englands styre i Tanganyika, var han med til at imødegå den fremsatte kritik. Han anses som det mest oplagte førsteministeremne efter valgene til september, der formentlig vil medføre en rent afrikansk regering, og han akcepteres tilsyneladende lige så vel af asiater og europæere som af afrikanerne.

Fra september i år ændres Tanganyikas forfatningsforhold atter, idet der fra da indføres valg efter en fælles valgliste og med almindelig valgret. Resultatet synes på forhånd givet .Og da afrikanerne selv – trods de mange forskellige stammer, landets befolkning er sammensat af – ikke synes plaget af indre splid, vil de nye forhold sikkert ikke give anledning til uro, således som man frygter andre steder i Afrika.

Tidspunktet for Tanganyikas selvstændighed er endnu ikke fastsat, men man har fra afrikansk side udtrykt ønske om, at det måtte kunne ske i løbet af 1960erne. Fortsætter den hidtidige rolige udvikling i landet, vil der formentlig ikke gå mange år, før England kan trække sig tilbage som formynder.

KENYA

I Kenya har udviklingen siden 2. verdenskrig været anderledes urolig. Det er dette land mere end noget af de andre, der gang på gang har henledt verdens opmærksomhed på Britisk Østafrika og har vakt interesse for de økonomiske, sociale og racemæssige brydninger, der finder sted i dette område.

Landets ialt 582.642 km² er for størstedelen beliggende i det østafrikanske højland, hvis klimatiske forhold egner sig godt for europæisk bosiddelse. Kun den smalle kyststribe ud mod Det indiske ocean regnes for helt uegnet for hvide beboere.

Ligesom i Uganda var det også i Kenya Det Britisk Østafrikanske Kompagni, der banede vejen for Englands herredømme. Allerede 1895 op-

rettedes Det østafrikanske protektorat i Kenya for i 1920 at blive omdannet til en kronkoloni. Formelt udgør kyststrækningen stadig et protektorat, men dette har ingen praktisk betydning.

Landet øvede tidligt en betydelig tiltrækning på engelske kolonister, der i tidens løb har bosat sig i Kenya i langt større omfang end i noget andet østafrikansk land. Allerede omkring århundredskiftet opfordrede den engelske regering til bosættelse i landet og anså sig for fuldt berettiget til at reservere særligt egnede landområder for europæisk besiddelse. På denne måde skabtes »Det hvide højland«, der ligger nordøst for Viktoriasøen, og som i årenes løb gennem en stadig øget europæisk indvandring virkelig er blevet »hvidt«. Ingen afrikaner eller araber kan erhverve jord i dette område, og ialt har man reserveret 7 % af landets jord for de hvide. Tallet lyder i sig selv ikke afskrækkende højt – til sammenligning kan anføres, at man i Den sydafrikanske union har forbeholdt 89 % af jorden for hvide og i Sydrhodesia 49 % – men da kun en trediedel af Kenyas samlede areal (søerne fraregnet) er opdyrket, udgør 7 % af dette dog en anseelig del af landets opdyrkede landområde. Og de reserverede områder er omhyggeligt udvalgt ud fra hensynet til, at europæerne skulle have god jord.

Gennem beslaglæggelsen af jorden i »Det hvide højland« bragte europæerne sig især i konflikt med den største og mest fremskredne af Kenyas mange indfødte stammer: Kikuyuerne. Disse havde gennem århundreder opholdt sig i området eller i dets umiddelbare nærhed og var vant til at betragte landet som deres. Fast bosiddelse brugte de, som så mange andre afrikanske stammer, ikke; ejendomsret var for dem et ukendt begreb. De flyttede fra sted til sted med deres husdyr og familier, efterhånden som jorden ikke kunne yde mere på det sted, hvor de sidst havde slået sig ned. Efterhånden som reservationen i højlandet blev effektiv gennem en øget hvid bosættelse, følte de deres bevægelsesfrihed begrænset og opdagede først lidt efter lidt, at landet slet ikke var deres mere. Konflikten voksede naturligvis med europæernes mere effektive udnyttelse af jorden, idet de ved ihærdigt arbejde og ved hjælp af moderne landbrugsmetoder stadig udvidede deres besiddelser. Kikuyuerne blev i stedse højere grad trængt ud af området – og da den nye indvandringsbølge af hvide (der har fordoblet antallet fra 1946 til 1960) satte ind efter 2. verdenskrig, blev »Det hvide højland« udnyttet så effektivt, at Kikuyuerne enten måtte søge til helt andre områder eller forsøge at blive i højlandet som landarbejdere hos de hvide.

Denne gruppe af indfødte landarbejdere har skabt sine særlige problemer. I den første bosættelsestid var europæerne kun interesserede i at beholde så megen billig sort arbejdskraft i området som muligt. For at sikre sig denne, tillod de de indfødte at blive boende i næsten jordløse

huse enten på deres egne besiddelser eller i områdets udkanter. Disse »sqwatters«, som de hvide døbte dem, var tvunget til at tage landarbejde for at opretholde livet og blev på denne måde afhængige af de hvide. Efterhånden, som de hvide tog jorden i brug, og efterhånden som mere mekaniserede landbrugsmetoder overflødiggjorde den sorte arbejdskraft, blev tilstedeværelsen af de mange »sqwatters« i Det hvide højland en kilde til irritation ikke mindst for de nyankomne hvide, der ikke kunne se noget formål med at have dem boende i det reserverede område. Her blev jorden med tiden en mangelvare, som man ikke så grund til at ødsle bort på sorte »sqwatters«, som man ikke mente at have brug for. De hvide fortrængte efterhånden en del af »sqwatters«, der i stort antal søgte ind til byerne, idet de dels ikke havde store muligheder for at skaffe sig brugbar jord i andre dele af landet, dels havde vænnet sig til i væsentlig grad at være afhængig af en indtægt for deres arbejde, hvorfor overgangen til bysamfundet ikke forekom dem særlig besværlig.

Man har fra afrikansk side rettet mange bebrejdelser mod englænderne for gennem reservationen at have »stjålet« landet fra de indfødte. Denne beskyldning er dog næppe helt retfærdig. Som nævnt kendte de indfødte ved englændernes ankomst til landet ikke til noget ejendomsretsbegreb – de flyttede simpelthen derhen, hvor der var brugbar jord at finde. Dengang var der jord nok i Kenya, og ved reservationerne tilstræbte man i nogen grad ikke at ramme områder, som man vidste, der var gammel afrikansk hævd på. Når man slog ned på »Det hvide højland« skyldes det foruden jordens brugbarhed og klimaets fortræffelighed ukendskab til, at Kikuyuerne betragtede området som deres. Først efterhånden som den hvide bosættelse i området bredte sig, blev man klar over dette forhold. Indtil europæerne ankom og begyndte at dyrke jorden, henlå området som et meget spredt opdyrket areal, der ikke på nogen særlig måde adskilte sig fra det øvrige Kenya. Kun de hvides opdyrkningsarbejde og deres rationelle udnyttelse af de plantevækster, der egner sig bedst for landet – hamp, te og kaffe – har gjort »Det hvide højland« til noget enestående i Kenya, som de indfødte ser på med misundelse. Det er i og for sig naturligt for afrikanerne at anse området – såvel som hele landet – for deres, men spørgsmålet om, hvem »Det hvide højland« tilhører, har flere sider end blot den, at det ligger i Kenya.

Samtidig med bosættelsen i Kenya fik de hvide – som andre hvide andre steder i Afrika – lyst til selv at ordne landets politiske forhold for at sikre de værdier, de havde skabt. Allerede i 1913 fremsattes ønsket om selvstyre for Kenya for første gang fra de hvides side. De kunne henvise til Den sydafrikanske union og Rhodesia, hvor de hvide kort forinden havde fået selvstyre. Men den engelske regering så anderledes på forholdene i Kenya – og i spørgsmålet om selvstyre for landet under europæisk leder-

skab har den altid været yderst tilbageholdende. I 1923 udsendtes som svar på højlydte hvide krav om selvstyre den såkaldte Devonshire-erklæring, der bl. a. siger: »Kenya er først og fremmest afrikansk område, og Hans Majestæts regering føler sig foranlediget til udtrykkeligt at erklære som sin velovervejede mening, at de afrikanske indfødtes interesser må gå forud for andres, og at – hvis og når disses interesser og de indvandrede racers interesser kommer i konflikt – de indfødtes interesser bør være afgørende. I administrationen af Kenya føler Hans Majestæts regering sig betroet på den afrikanske befolknings vegne, og den kan ikke overlade eller dele denne opgave med andre.«

Samme standpunkt har de skiftende engelske regeringer med større eller mindre kraft hævdet lige siden. Det siger sig selv, at dette standpunkt måtte vække særlig modvilje blandt Kenyas hvide indbyggere, der ofte har vendt sig meget bittert mod London-regeringen.

Allerede i 1920 fik den betydelige asiatiske befolkningsgruppe repræsentationsret i det lovgivende råd. De udgjorde dog – set fra de hvides synspunkt – et fremmedelement i landet ligesom europæerne selv og kunne i givet fald tænkes anvendt som en modvægt mod en alt for stor afrikansk indflydelse. Men da 2. verdenskrig led mod enden, fik også afrikanerne deres første repræsentant ind i rådet – og i 1958 opnåede afrikanerne med den nye forfatning samme talmæssige repræsentation som europæerne blandt de valgte medlemmer. Da følte mange europæere, at London-regeringen helt havde svigtet dem.

I mellemtiden havde voldsomme begivenheder skærpet modsætningerne mellem hvide og afrikanere. Efteråret 1952 begyndte de berygtede Mau-Mau-optøjer med mord på hvide, asiater og indfødte, der samarbejdede med de hvide, afbrænding af hvides ejendomme og plyndringer. Oprøret menes at være udgået fra Kikuyu-stammen, der normalt anses for Kenyas mest oplyste og rummer de fleste uddannede sorte. Årsagen kan således have været de uddannede afrikaneres manglende muligheder for at blive godtaget af de hvide, en forklaring man har tillagt nogen betydning i de første engelske kommissionsundersøgelser af oprøret. Senere har andre villet hævde, at netop den alt for store frihed, der var givet disse uddannede afrikanere, skulle have ført dem på afveje, så de bevidst udnyttede den mere ukyndige del af befolkningen til deres personlige formål. Givet er det under alle omstændigheder, at optøjerne tog et forfærdende omfang og på begge sider har avlet bitterhed og had ud over alle grænser. Oprørets centrum var hovedstaden Nairobi, hvor over 100.000 afrikanere efterhånden var bosat, og hvor Mau-Mau-bevægelsen havde gode muligheder for at arbejde. Bevægelsen bredte sig dog hurtigt til landområderne – ikke mindst blandt de omtalte »squatters« i Det hvide højland. I oktober 1952 erklæredes landet i undtagelsestilstand. Afrikanske politiske ledere

blev arresteret, blandt dem *Jomo Kenyetta,* der af mange anses for at have været hovedanstifteren af oprøret. De arresterede afrikanere – overvejende Kikuyuer – blev anbragt i særlige straffe- og arbejdslejre, hvor mange af dem befinder sig den dag i dag. Forholdene i disse lejre er afslørende for den bitterhed, der er opstået mellem de to racegrupper – dette kom tydeligst frem under affæren i en af fangelejrene, Hola, hvor 11 indfødte i marts 1959 blev dræbt ved slag og anden mishandling, fordi de ikke ville udføre det arbejde, der blev pålagt dem.

Først i januar 1960 blev undtagelsestilstanden ophævet – men f. eks. Jomo Kenyetta sidder stadig arresteret i landets nordlige udkant. Der har i de mellemliggende år været udfoldet store bestræbelser fra London-regeringens side for at finde frem til nye styreformer i Kenya, der kunne sikre en mere stabil og rolig udvikling.

Vanskelighederne har været store. Europæerne er med tiden blevet splittet i to grupper, hvoraf den ene, Det forenede parti under *Briggs,* er meget yderliggående og ikke mener, der findes nogen mulighed for et samarbejde mellem europæere og afrikanere. Partiet fastholder principielt ønsket om rent europæisk styre og selvstændighed i forhold til England, men da dette ikke kan gennemføres, har det udkastet planer om at oprette særlige hvide selvstændige stater i dele af Kenya. Den anden gruppe, Ny Kenya gruppen under *Blundell,* bøjer sig for så vidt for nødvendigheden af større afrikansk deltagelse i landets styre, ligesom man forudser den dag, hvor landet styres udelukkende af det afrikanske flertal, men ønsker først og fremmest tempoet i denne udvikling nedsat samt sikre garantier for de hvides rettigheder i et fremtidigt sort Kenya. Begge grupper ser deres eneste håb i den øjeblikkelige situation i en kraftig støtte fra Londons side – men dette håb er blevet knust gang på gang, sidst ved Lancaster-forhandlingerne i begyndelsen af 1960. Meget tyder på, at begge partier har spillet fallit, og at nye kræfter blandt de hvide trænger sig frem. Blandt disse er den tidligere landbrugsminister i Kenya, sir *Cavendish Bentinck,* der prøver at samle de hvide til en fælles indsats om bevarelsen af deres rettigheder.

Blandt afrikanerne er modsætningerne ikke mindre på trods af tilsyneladende enighed på overfladen. Kenyas afrikanske befolkning består af en lang række stammer, der ikke uden videre føler sig indbyrdes solidariske, fordi de er bragt sammen i kunstproduktet Kenya. Den mest indflydelsesrige af stammerne, Kikuyuerne, har hidtil leveret de fleste af afrikanernes førere – *Jomo Kenyetta* tilhører således denne stamme – men andre stammer er begyndt at gøre krav på medindflydelse. Mau-Mau-urolighederne skabte spænding mellem stammerne, idet terroren i mange tilfælde især blev rettet mod de stammer eller enkeltpersoner, der forholdt sig loyale over for regeringen. I dag anses den fængslede Kenyetta for

den eneste, der muligvis ville være i stand til at lede den afrikanske selvstændighedsbevægelse, og hans frigivelse kræves af så godt som alle afrikanske politikere. Men der er ingen tvivl om, at flere af dem samtidig frygter, hvilke følger hans tilbagevenden til politisk arbejde kunne få for dem. En anden afrikansk leder, der i de sidste år er kommet stærkt i forgrunden, er fagforeningslederen *Tom Mboya,* der imidlertid inden for den nye partidannelse, der skal omfatte alle afrikanere, må kæmpe med modstandere, der nødigt ser ham og hans stamme vinde for meget frem.

Den seneste afgørende begivenhed i den politiske udvikling i Kenya var Lancaster-konferencen i London, der fandt sted fra 19. januar til 21. februar 1960. Forhandlingerne blev ledet af den engelske koloniminister, *Jain Macleod,* der tydeligt tilkendegav, at den engelske regerings hensigt var den gradvise indførelse af almindelig og lige valgret i Kenya samt med tiden landets selvstændighed. Det vil i virkeligheden sige rent afrikansk styre af Kenya, idet afrikanerne udgør ca. 95 % af den samlede befolkning. På konferencen, hvor repræsentanter for alle grupper var til stede, gik samtlige deltagere med undtagelse af Briggs som repræsentant for Det forenede parti ind for Macleods forslag. De sikrer et bestemt forhold mellem de forskellige racegruppers repræsentation – også i regeringen, men udelukker ikke, at afrikanerne med tiden ganske kommer til at beherske det lovgivende råd. Valgretten er indtil videre begrænset efter en vis census – og spørgsmålet om Kenyas selvstændighed blev ikke endeligt afgjort. De afrikanske ledere har længe krævet Kenya selvstændigt i 1960 – men dette krav blev ikke imødekommet fra engelsk side.

Mens konferencen kunne nå til enighed om de politiske spørgsmål, viste det sig helt umuligt at tale sig til rette om jordfordelingsspørgsmålet. Afrikanerne lægger ikke skjul på, at med en overvejende afrikansk regering vil alle europæiske særrettigheder, f. eks. i »Det hvide højland« forsvinde. Man ønsker brugenes størrelse begrænset og vil ikke holde sig tilbage fra tvangsudstykninger eller – salg. Set fra et europæisk synspunkt udgør dette den største trusel mod de hvide i Kenya, idet de med den nye forfatning føler sig overladt til afrikanernes nåde og barmhjertighed. England har ikke gode muligheder for at sikre deres rettigheder; det kan dårligt kræve garantier af et styre, som det selv har ønsket skabt, og dermed fra starten stække dets selvstændighed. Afrikanerne har hidtil ikke vist nogen villighed til at give garantier af nogen art. Spørgsmålet blev henvist til videre forhandling mellem parterne i Kenyas hovedstad Nairobi, men endnu har man ikke hørt om resultater af disse forhandlinger. Der skal også ske en ganske betydelig udvikling hos alle parter, før man kan håbe på noget positivt resultat af disse droftelser.

Afrikanerne føler, at de har tiden med sig – europæerne indser mere og mere, at de har den mod sig. De står i dag – ialt 64.700 – over for en

samlet afrikansk befolkning på 6.080.000. Dertil kommer det meget betydelige antal asiater, 165.000, og endelig 35.500 arabere. De to sidstnævnte grupper kan europæerne næppe vente støtte fra på grund af tidligere og dybe modsætninger, selv om forholdet mellem afrikanere og asiater ofte har været spændt af samme grunde som i Uganda. Endnu synes europæerne dog ikke at have indset, at det efter al sandsynlighed er for sent at hente noget i London – de er af England henvist til direkte forhandling med de afrikanske ledere, hvad de stadig ikke ønsker. Selv om de i regeringen og det lovgivende råd må samarbejde med indfødte afrikanere, forekommer det dem åbenbart meget vanskeligt at forhandle så vigtigt et spørgsmål som sikringen af deres jordbesiddelser og andre rettigheder med de foragtede sorte.

Raceadskillelsen i Kenya udgør et stort problem, idet de hvide hidtil konsekvent har nægtet ethvert samkvem med afrikanerne. Dette har skabt megen bitterhed – ikke mindst blandt de afrikanere, der har modtaget en uddannelse svarende til europæernes og i alle henseender føler sig som deres ligemænd, men overalt ser vejen spærret både for deres karriere og optagelse i de kulturelle lag, som de føler sig hjemme i. Meget af den fanatisme, der i dag præger de afrikanske ledere i forholdet til de hvide, skyldes utvivlsomt krænket stolthed og en trang til én gang for alle at gøre op med de hvide »herrefolk«.

På den anden side erkendes det også fra afrikansk side, at Kenyas økonomi er meget afhængig både af de hvides forbliven i landet og øget udenlandsk støtte til en videreudvikling. Hvis de hvide forsvinder, vil de medtage størstedelen af landets kapital – og afrikanerne er næppe i stand til uden videre at overtage dyrkningen af de hvides besiddelser, der leverer størstedelen af landets eksport.

Også i Kenya udgøres således hovedparten af udførslen af landbrugsprodukter og især sådanne, der dyrkes af de bosiddende europæere i »Det hvide højland«. Kaffen tegnede sig i 1957 alene for knap 11 millioner

Tabel 3. Kenyas export (værdien i millioner engelske pund).

	Samlet export	Ikke mineralsk export	%	Mineralsk export	%
1907.....	0.2	0.2	100	0	0
1928.....	3.3	3.0	90	0.3	10
1931.....	2.3	2.1	91	0.2	9
1938.....	3.8	3.2	83	0.6	17
1946.....	7.1	6.4	90	0.7	10
1952.....	25.8	24.4	95	1.4	5
1953.....	19.5	18.6	95	0.9	5
1957.....	21.7	19.9	91	1.8	9

Tallene for årene 1907–53 er taget fra East Africa Royal Commission 1953–1955 Report, London, 1955. Tallene for 1957 er hentet fra United Nations Statistical Yearbook, 10, 1958, idet der dog kun er medtaget tal for den specificerede udførsel i 1957; den samlede export ligger knap 5 millioner engelske pund højere end angivet.

engelske pund – af te udførtes for knap 3 millioner pund og af hamp for godt 2 millioner pund. Det er disse tre produkter, der bærer landets økonomi – og det vil sige, at landet i høj grad er afhængig af de hvides produktion. Den mineralske udførsel består hovedsagelig af sodaaske og guld, men formår ikke i væsentlig grad at præge den samlede export. Det skal ikke glemmes, at Kenyas mineralforekomster – lige så lidt som Ugandas og Tanganyikas – ikke er tilstrækkeligt undersøgt – i Kenya er endnu kun 1/5 af landet geologisk kortlagt.

FÆLLESTRÆK I BRITISK ØSTAFRIKA

Trods de væsentlige forskelle mellem de tre lande, som er fremgået af den foregående gennemgang af hvert enkelt land, er der dog træk, som er fælles for hele området og har dannet et naturligt grundlag for tankerne om en sammenslutning af de tre lande.

Selv om landbrugsprodukterne i hovedsagen har båret den kraftige ekspansion i hele området under og efter 2. verdenskrig, har der samtidig dannet sig stadig voksende bysamfund, hvor småindustrier til forarbejdning af hjemlige råstoffer og med salg inden for området for øje er opstået. En vandring fra land til by kan spores i alle tre lande – mest udtalt i Kenya – og dette har medført en i mange tilfælde vanskelig omstillingsproces for de indfødte. Rent bortset fra de meget indlysende sociale følger, som en sådan løsrivelse fra familie og stamme må have for den enkelte, har det rent økonomisk betydet en omvæltning, idet de indfødte pludselig er blevet stillet over for en mere kompliceret økonomis krav om fast indtægt og faste forpligtelser. Trods dette har byerne igennem mange år virket dragende på den indfødte befolkning, der har fået appetit på en tilværelse som de hvide og i mange tilfælde mener lettest at kunne opnå en sådan i byerne. Den økonomiske udvikling i landdistrikterne har endvidere medført, at et stort antal indfødte har følt sig tvunget bort fra landbruget, idet mere moderne landbrugsmetoder har formindsket behovet for arbejdskraft. Der er på denne måde opstået et arbejdsløst og i mange tilfælde omvandrende proletariat, der ofte rejser over lange afstande for at skaffe sig arbejde og indtægt. Denne meget bevægelige arbejdskraft kan i visse tilfælde være en fordel for lande under udvikling, men opløser samtidig de hidtil gældende sociale normer og mønstre og virker ikke stabiliserende i den politiske og sociale udvikling. I alle tre lande mener man at kunne fastslå, at de store frihedsbevægelser blandt afrikanerne har deres rod i denne rodløse arbejderskare, hvad enten de er bosat i byerne eller vandrer fra arbejdssted til arbejdssted. Det er i disse mere oplyste masser, der har haft nær kontakt med europæisk levestandard, at afrikanernes ledere, der i almindelighed kommer fra socialt højerestående lag, kan vinde deres tilhængere. Således er den afrikanske nationalisme og fri-

hedsbevægelse en naturlig og uundgåelig følge af den økonomiske udvikling, som har fundet sted i alle tre lande. At de finder forskelligt udtryk fra land til land er kun naturligt – men udviklingen fører i alle landene frem mod samme mål: selvstyre med rent afrikansk regering og voksende demokratisering også blandt afrikanerne selv.

Skoleuddannelsen af den indfødte befolkning har taget et kraftigt opsving i alle tre lande efter 2. verdenskrig. I enkelte af de store byer som Nairobi og Mombasa har man forsøgt at gennemføre tvungen skolegang. For uddannelsen af indfødte til at indtræde i landenes administration har oprettelsen af det østafrikanske universitet i Markerere i Uganda haft stor betydning. Ved universitetet uddannes også læger og ingeniører. Siden grundlæggelsen i 1937 har det udviklet sig til et egentligt universitet med fuld uddannelsesret. Man har lagt megen vægt på, at det skulle optage studenter af alle racer for derved at modvirke de meget store modsætninger mellem racerne. Flertallet af studenterne er i dag afrikanere.

Dette universitet er fælles for alle tre lande, og det er af afgørende betydning, at der således er skabt muligheder for en højere uddannelse for afrikanerne i området. Kun ved hjælp af denne vil afrikanerne med tiden være i stand til at overtage administrationen af landene, der endnu i væsentlig grad varetages af englændere.

Fra engelsk side har man fremhjulpet den økonomiske udvikling ved betydelige anlægsarbejder inden for transportvæsenet. Jernbaner forbinder i dag de fjerneste områder med kystbyerne, lige som vejnettet er blevet udbygget med henblik på at lette varetransporten. Skibsfarten på søerne er samordnet, således at alle tre lande har deres andel i den til fælles nytte.

Det er derfor meget naturligt, at netop transportvæsenet er blevet det mest frodige arbejdsfelt for det østafrikanske fællesstyre, der opstod efter 2. verdenskrig. Under krigen voksede områdets betydning for England som råstofleverandør, mens det var afskåret fra andre områder. I 1948 tog England derfor initiativet til oprettelsen af et Østafrikansk højkommissariat med hovedsæde i Nairobi. Her mødes dels de tre guvernører og medlemmer fra de tre regeringer til fælles drøftelser, men desuden er der gjort forsøg på at oprette et centralt lovgivende råd med deltagelse af medlemmer fra de enkelte råd. I praksis har højkommissariatet endnu ikke udstrakt sin virksomhed ud over transportvæsenet og toldvæsenet – og med den nuværende tilstand i de tre lande er der meget ringe sandsynlighed for en virkelig politisk enhed af landene.

Den hvide befolkning er næppe i dag interesseret i en sammenslutning, der efter al sandsynlighed vil ske på afrikanernes betingelser, og hvor de hvide kun vil udgøre en forholdsvis mindre del af den samlede befolkning. Afrikanerne har trods alle panafrikanske bestræbelser endnu ikke vist nogen interesse for denne sammenslutning. I betragtning af de store modsætnin-

ger, der i mange tilfælde har afsløret sig inden for de enkelte landes mange stammer, forekommer det ikke meget sandsynligt, at der kan skabes enighed om en endnu mere omfattende sammenslutning. Modsætningerne mellem de tre lande er åbenbart trods alle fællestræk for store. En moderat afrikaner som Nyere i Tanganyika vinder næppe gehør blandt Kenyettas tilhængere i Kenya, ligesom Kabakaen af Buganda næppe føler sig som ligemand med nogen af de to.

Alle tre lande er i større eller mindre grad kunstprodukter skabt af England på et tidspunkt, hvor man havde meget ringe kendskab til den afrikanske befolknings naturlige tilhørsforhold. Grænserne blev draget på kort ved konferencer i Europa, og endnu er der ikke gået så lang tid, at disse grænser er blevet naturlige for afrikanerne. Når man derfor taler om nationalisme i Kenya, Tanganyika og Uganda, må man gøre sig klart, at dette ikke dækker over samme begreb, som vi kender det i Europa. I Afrika er der snarere tale om en fælles trang hos de indfødte til at opnå samme levestandard som europæerne og ligeberettigelse med dem. I kampen for at opnå disse ting har afrikanerne tilsyneladende godtaget de af englænderne fastsatte landegrænser, idet man dog stadig sporer modsætningerne mellem stammerne og de forskellige opfattelser blandt dem. Udviklingen efter områdernes eventuelle frigørelse fra engelsk styre kan efter alt at dømme lige så godt føre til landenes opsplittelse i mindre stater.

Den enhed, som England fortsat opretholder i Britisk Østafrika må derfor betragtes som en illusion, der muligvis vil forsvinde i samme øjeblik, landene opnår selvstændighed. Om den senere udvikling kan virkeliggøre de aldrig helt gennemførte planer, er det endnu for tidligt at spå om.

LITTERATUR

Litteraturen om Britisk Østafrika er meget righoldig – især for Kenyas vedkommende, der er blevet behandlet i flere bøger i tiden efter Mau-Mau-urolighederne. I *Hailey's An African Survey*, London 1957 findes det meste af denne litteratur anført. En ganske særlig form for litteratur udgør de meget grundige og efterhånden talrige officielle engelske regeringsrapporter og parlamentsbetænkninger om østafrikanske forhold. Til belysning af områdets økonomiske udvikling og status indeholder *East Africa Royal Commission 1953–1955 Report*, London 1955 (Cmd. 9475) et materiale af stor værdi. I januar 1954 afgav den parlamentariske delegation, der havde besøgt Kenya, rapport om baggrunden for Mau-Mau-urolighederne og landets daværende tilstand (Cmd. 9081). I anledning af Hola-affæren i foråret 1959 er der udgivet to rapporter (Cmnd. 778 og 795). Om den i januar 1960 afholdte Lancaster-konference vedrørende Kenyas forfatning findes ligeledes en rapport (Cmnd. 960).

Statistiske oplysninger findes i *United Nations Statistical Yearbook*, for befolkningsudviklingen specielt i *United Nations Demographic Yearbook*. I London udgiver regeringen årlige rapporter om de koloniale territorier (for 1958–59, Cmnd. 780). I samtlige førende engelske politiske tidsskrifter – f.ex. *Economist* og *New Statesman* – vil man regelmæssigt finde efterretninger om udviklingen i området.